

O. WACŁAW NOWAKOWSKI (1829–1903) JAKO BADACZ KULTU MARYJNEGO

O. Wacław Nowakowski, kapucyn, jest jednym z luminatorów kultu maryjnego na ziemiach polskich w II poł. XIX wieku. W zrozumieniu osiągnięć i dorobku o. Wacława pomoże zapoznanie się z jego bogatym życiem, działalnością duszpasterską, społeczną oraz naukową i jego szerokimi zainteresowaniami mariologicznymi. O. Wacław nie był teologiem – mariologiem. Był raczej maryjnym ikonologiem, bibliofilem, historykiem i szeroko znanym kolekcjonerem wizerunków maryjnych. Trudno więc mówić o poglądach teologicznych o. Wacława. Niewielką próbą niech będzie zamieszczony w aneksie 1 tekst jednego z rozważań nabożeństwa majowego przeznaczony na dzień 20 maja, w którym autor ukrył swoje przeżycia z dzieciństwa.

1. Życiorys o. Wacława

a) młodość

Edward Zygmunt Nowakowski, zakonne imię Wacław, urodził się w Kiryłówce w woj. czernichowskim, w szlacheckiej rodzinie. Wychowywany był w atmosferze religijnej i patriotycznej. Kształcił się początkowo w domu, następnie w gimnazjum w Czernichowie, a po ukończeniu 17 roku życia rozpoczął studia na wydziale fizyko-matematycznym na uniwersytecie w Kijowie, które ukończył po czterech latach.

W tym czasie związał się z Eustachem Iwanowskim, noszącym pisarski pseudonim „Heleniusz”. Był to znany badacz przeszłości, historyk i bibliofil, zbieracz zabytków i filantrop. On to wpoił Nowakowskiemu zamiłowanie do historii i to tak daleko, że późniejszy o. Wacław na zawsze zerwał z matematyką i fizyką. Obok zainteresowań historycznych Nowakowski od Heleniusza przejął tzw. warsztat metodologiczny i wiedzę historyczną.

W 1850 roku Nowakowski znalazł zatrudnienie w bibliotece Konstantego Świdzińskiego w Sulgostowie. Przez 8 lat pracy przy porządkowaniu księgozbioru dokładnie pogłębił metodologię pracy historycznej oraz w sposób wystarczający

przyswoił sobie znajomość języka łacińskiego, niemieckiego, francuskiego i włojskiego. Warto dodać, że księgozbiór Świdzińskiego zawierał przede wszystkim materiały historyczne. W okresie pracy Nowakowskiego liczył około 30 tysięcy tomów druków i 2 tysiące rękopisów.

W 1858 roku Nowakowski zrezygnował z pracy w Sulgostowie i po krótkiej przerwie, już w roku następnym, rozpoczął pracę w Bibliotece Publicznej w Warszawie. Powoli dojrzewiała w nim idea poświęcenia się życiu zakonnemu. W połowie 1860 roku zrezygnował z pracy naukowej i zdecydował o wstąpieniu do Zakonu Kapucynów.

b) życie zakonne

Biografowie późniejszego o. Wacława często zastanawiali się nad kwestią jego wstąpieniem do Zakonu Kapucynów, jako drogą realizacji zakonnego i kapłańskiego powołania. Wydaje się, że na wybór ten wpłynęło kilka motywów. Na kresach Rzeczypospolitej kapucyni byli bardzo popularni i lubiani. Angażowali się, od czasów Konfederacji Barskiej w działalność narodowo-patriotyczną i społeczną. Słynęli ze świętości życia. Na polskiej ziemi żyli wówczas bł. Honorat Koźmiński, o. Prokop Leszczyński, o. Leon Doliński, o. Józef Maria Rosset, o. Leander Lendzian – uważani ówczasem za czołowe postacie ruchu religijnego i odrodzenia kościelnego.

W dniu 11 czerwca 1860 roku, w wieku 31 lat, Edward Nowakowski rozpoczął nowicjat w klasztorze w Lubartowie. Przerwał go, gdyż wyjechał do Warszawy, aby starać się o uwolnienie z więzienia swego brata Karola. Kilkudniowa nieobecność w domu nowicjackim była wówczas wystarczającym powodem dla przełożonych, aby nowicjusz Wacław na nowo musiał rozpocząć życie zakonne. W dniu 25 stycznia 1862 roku złożył pierwsze śluby zakonne i został przeniesiony do Lublina celem kontynuowania studiów filozoficznych, natomiast w jesieni tego roku został skierowany do klasztoru warszawskiego kapucynów na studium teologii.

Podczas pobytu w Warszawie związał się ze środowiskiem patriotycznym i jako emisariusz Tymczasowego Rządu Narodowego wyjeżdżał w sprawach powstańczych do Kijowa i rodzinnej miejscowości. Po denuncjacji zmuszony był opuścić Warszawę i został skierowany do Lublina. Współpracował z gen. Marianem Langiewiczem, utrzymywał bliski kontakt z Rządem Narodowym i pełnił obowiązki cywilnego naczelnika miasta Lublina. Działalność ta nie uszła uwadze rosyjskich władz carskich. Kleryk Wacław został aresztowany, gdyż podczas rewizji w dniu 12 lutego 1864 roku, w jego celi zakonnej znaleziono dokumenty powstańcze, pieczęcie, sztylet i szablę. Wyrokiem Sądu Wojennego został skazany na śmierć, który to wyrok dzięki protekcjom zamieniono mu ostatecznie na stałe osiedlenie na Syberii.

c) na zesłaniu

W Krasnojarsku, na jednym z etapów, spotkał się ze swym chorym ciężko bratem Karolem, który za udział w Powstaniu Styczniowym otrzymał wyrok 6 lat ka-

O. Wacław Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

torgi. Aby mu ulżyć i dopomóc w realizacji wywołania powstania na Syberii, zamienił w tajemnicy przed władzami dekrety wyroków. Przyjął wówczas pseudonim *Antoni Waryński*, pod którym ukrywał się wcześniej jego brat Karol. Edward odbywał początkowo karę katorgi w Usolu. Wraz z innymi zesłańcami pracował w warzelni soli. W wolnych chwilach studiował teologię, literaturę i historię. W okresie powstania zabajkalskiego (1866) jeden z Polaków skazany na karę śmierci, za cenę amnestii, przekazał władzom carskim wiadomość o zamianie się wyrokami przez Nowakowskich. Zostali aresztowani i osadzeni w więzieniu w Irkucku. W dniu 2 kwietnia 1867 roku Karol Nowakowski zmarł, natomiast Wacław, po zakończeniu kary został osadzony w Tunce.

W 1870 roku został przeniesiony z powrotem do Irkucka, gdzie spotkał się z Józefem Kalinowskim – późniejszym św. Rafałem. Między zesłańcami, zarówno w Usolu, jak i w Tunce oraz w Irkucku, rozwinął działalność społeczną, patriotyczną oraz religijną, m. in. uczył polskie dzieci katechizmu. Był ponadto współredaktorem „Wygnańca” i troszczył się o utrzymanie katolickich kaplic.

W 1872 roku Nowakowski otrzymał pozwolenie na pobyt w europejskiej części Rosji. Z czasem osiadł w Ustiugu, a następnie przebywał w Kijowie i w Odessie.

d) powrót do kraju

W 1875 roku zbiegł z zesłania i udał się do Galicji. Krótko przebywał w Krakowie, skąd wyjechał do Poznania. Dłuższy czas zatrzymał się we Francji (z myślą wstąpienia do trapistów) i w Italii, a w październiku 1877 roku, w wieku 48 lat, po raz trzeci rozpoczął nowicjat w Zakonie Kapucynów, tym razem w klasztorze w Sędziszowie Małopolskim.

Po ukończeniu nowicjatu i uzupełnieniu studiów teologicznych otrzymał w 1880 roku święcenia kapłańskie. Miał wówczas 51 lat. Aż do śmierci, która nastąpiła w dniu 9 stycznia 1903 roku, pracował w klasztorze krakowskim. Po jego śmierci mówiono, że zmarł święty. Jego dwaj duchowi synowie i przyjaciele, a mianowicie Rafał Kalinowski i Brat Albert dostąpili już chwały ołtarzy. O. Wacław, zapewne przez swoiście rozumianą franciszkańską *minoritas*, pozostał tylko bratem mniejszym kapucynem.

2. Działalność o. Wacława

a) duszpasterstwo

O. Wacław, zanim otrzymał święcenia kapłańskie, prowadził specyficzne duszpasterstwo jako kleryk na Syberii. Znana jest jego działalność katechetyczna wśród dzieci polskich zesłańców, troska o kaplicę oraz opiekowanie się duchownymi. Po otrzymaniu święceń kapłańskich, w 1880 roku, mimo, że miał już 51 lat, poświęcił się działalności katechetycznej. Prowadził lekcje religii w Prywatnej Szkole Żeńskiej przy klasztorze prezentek i w zakładzie średnim Seweryny Górskiej. Na proś-

bę wielu rodziców udzielał dzieciom i młodzieży lekcji prywatnych z historii, geografii i katechezy.

Drugim rysem jego działalności duszpasterskiej była opieka nad karmelitankami bosymi na Wesolej. Był ich kierownikiem duchowym, powiernikiem i doradcą w sprawach duchownych i materialnych. Przez 10 lat pełnił obowiązki zwyczajnego spowiednika karmelitanek; wygłosił też do nich około 300 kazań.

O. Waław Nowakowski był poszukiwanym spowiednikiem i kierownikiem duchownym. Wiele osób zawdzięcza mu powrót do Kościoła. Najbardziej znanym owocem jego pracy było nawrócenie filozofa Wincentego Lutosławskiego. Jego duchowymi córkami i penitentami byli pozyskani dla Kościoła schizmatycy, żydzi, ateusze. Jako spowiednik o. Waław odznaczał się charakterystycznymi dla kapucyńskich ojców duchownych cechami: dobrocią, łagodnością i miłosierdziem. Jego konfesjonał, co podkreślają pamiętnikarze, był nieustannie oblegany.

Inną cechą duszpasterskiego oddziaływania o. Waława była ambona. Był dobrym mówcą i kaznodzieją. Wykorzystywał w kazaniach nie tylko wiedzę teologiczną, którą do końca życia pogłębiał, ale swoje wykształcenie ogólne, czytanie, a nade wszystko znajomość psychiki ludzkiej i problemów codziennego życia. Jego kazania, zarówno wygłoszone jak i drukowane, odznaczają się jasną konstrukcją i prostotą. Dodać należy, że wszystkie mowy skrupulatnie przygotowywał na piśmie. Tak jak w życiu, tak i na ambonie o. Nowakowski był estetą. Niestety, żadne z kazań maryjnych o. Waława nie zachowało się do czasów współczesnych. Drukiem ogłoszono tylko jego kazania patriotyczne i mowy okolicznościowe¹.

b) działalność patriotyczno-społeczna

Działalność patriotyczno-społeczna, obok naukowej, wydaje się, że najbardziej rozślawiła imię o. Waława Nowakowskiego. Od czasów gimnazjalnych wikłał się w zakazaną przez carat działalność patriotyczną. W okresie pracy w Bibliotece Publicznej w Warszawie przez swego brata Karola nawiązał nowe kontakty z działaczami warszawskimi. Jako kleryk kapucyński brał udział w wyprawach na wschodnie ziemie dawnej Rzeczypospolitej pełniąc funkcję emisariusza rządowego i łącznika z dowódcami powstańczymi. Był także naczelnikiem miasta Lublina.

Działalność patriotyczno-społeczną kontynuował podczas zesłania, a największy wymiar działalność ta osiągnęła po ucieczce z zesłania. Celem zapoznania społeczeństwa z sytuacją zesłańców, zwłaszcza kapłanów, opublikował *Wspomnienie o duchowieństwie polskim znajdującym się na wygnaniu w Syberii, w Tunce*²

¹ Zob. J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, Wrocław 1986, ss. 118–121 (bibliografia podmiotowa), poz. 41, 42, 50, 55, 65, 68, 74, 77, 84, 85, 92.

² Opublikowane w: „Kurier Poznański” 3(1874), nr 138, ss. 4–5, nr 143, s. 3, nr 144, s. 4, nr 148, s. 3, nr 149, s. 4–5, nr 151, s. 3, nr 152, ss. 3–4.

O. Waclaw Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

oraz *Spis duchowieństwa polskiego znajdującego się w Tunce*³. Cytowane *Wspomnienie*⁴ zostało przetłumaczone na język włoski⁵, ale wcześniej, przed ukazaniem się wersji włoskiej, z jego treścią zapoznano papieża Piusa IX. O. Waclaw opublikował kilkadziesiąt artykułów o wybitnych Polakach pozostających na zesłaniu na Syberii i skazanych na katorgę⁶. Utrzymywał kontakty z powracającymi z zesłania, wspomagał ich materialnie i duchowo. Prowadził działalność w środowisku weteranów z 1863 roku i wśród krakowskich sokołów.

Utrzymywał szeroki kontakt ze środowiskami patriotycznymi na ziemiach polskich i z emigracją, współpracował z konserwatywnymi i patriotycznymi czasopismami, pełnił rolę recenzenta wielu prac historycznych, teologicznych i związanych z Syberią. O jego kontaktach świadczy zachowana, aczkolwiek niekompletna korespondencja licząca kilka tysięcy listów⁷.

c) działalność naukowa

Mimo trudnych losów o. Waclaw Nowakowski od ukończenia Uniwersytetu w Kijowie przez całe życie prowadził regularną działalność naukową i badania historyczne. Przez krótki czas współpracował z Heleniuszem. Następnie, przez 8 lat, pracował przy porządkowaniu zbiorów Konstantego Świdzińskiego w Sulgostowie. Z kolei pracował w Bibliotece Publicznej w Warszawie.

Pierwszy okres pobytu w Zakonie i zesłanie na Syberię utrudniły, a nawet chwilowo przerwały działalność naukową, lecz po ucieczce z zesłania, w 1875 roku, na nowo powrócił do badań historycznych. Kontynuował je po powrocie do Zakonu.

Bibliografia prac drukowanych o. Waclawa Nowakowskiego liczy 96 pozycji. Ponadto przygotował do druku kilkanaście pozycji innych autorów. Wiele artykułów opublikował anonimowo lub też pod przybranymi nazwiskami. Największy jednak rozgłos przyniosło mu dzieło noszące tytuł *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej*⁸, o którym niżej.

³ Tamże, nr 184, s. 4, nr 191, s. 3, nr 195, ss. 3–4.

⁴ W 1875 r., wszystkie dotychczas publikowane przez „Kurier Poznański” w odcinkach relacje o duchowieństwie w Tunce wydano w Poznaniu pod tytułem *Wspomnienie o duchowieństwie polskim znajdującym się na wygnaniu w Syberii, w Tunce*.

⁵ *La persecuzione del cattolicesimo in Russia ed il clero polacco esiliato in Siberia*, Bologna 1889.

⁶ Zob. J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, ss. 115–121 (bibliografia podmiotowa), poz. 5, 8, 17, 18, 19, 37, 38, 47, 48.

⁷ Por. *Koncepty listów o. Waclawa do różnych osób. Korespondencja rodzinna. 1868–1902*, Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie (= AP) rękopisów 131, listów 666; *Listy zakonne do o. Waclawa. 1876–1902*, AP sygn. 132, listów 462; *Korespondencja o. Waclawa. Listy różnych osób do o. Waclawa. Lit. A–K*, AP sygn. 133, listów 600; *Korespondencja o. Waclawa. Listy różnych osób do o. Waclawa. Lit. L–Z*, AP sygn. 134, listów 598.

⁸ Pełny tytuł: *O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, Kraków 1902, s. 846.

Poza opublikowanymi artykułami o. Waclaw pozostawił bogatą bibliografię dotyczącą wydarzeń historycznych, zrywów niepodległościowych, kultu świętych, wiadomości odnoszących się do polskich rodów szlacheckich. Przysłowiową kopalnią wiadomości jest jego korespondencja. Kompletną wydaje się być bibliografia dotycząca kultu maryjnego i świętych⁹. Godnym podkreślenia są zbiory ikonograficzne, które zgromadził.

O. Nowakowski prowadził szeroką kwerendę biblioteczną i archiwalną. Wydane drukiem jego opracowania mają szeroką dokumentację źródłową. Zasadniczo podawał wiadomości rzetelne i sprawdzone. Wydaje się jednak, że nie zawsze był krytyczny w interpretowaniu faktów. Świadomie też wplatał do opracowań historycznych, zgodnie dziewiętnastowiecznymi tendencjami, wątki legendarne, gdyż uważał, że legenda ma swoje miejsce w historii i dziejach pobożności.

W ostatnich 22 latach życia, podczas pobytu w klasztorze krakowskim o. Nowakowski regularnie uczęszczał do gmachu Biblioteki Jagiellońskiej. Miał zarezerwowane własne miejsce do pracy. Mimo licznych zajęć duszpasterskich, odwiedzał także inne biblioteki i archiwa krakowskie. Pozostawione przez niego wypisy, noty, zestawienia i streszczenia nigdy w pełni nie zostały wykorzystane.

3. O. Waclaw jako mariolog

a) *badacz historii sanktuariów maryjnych, kultu maryjnego i cudownych wizerunków*

Jak przekazała zakonna tradycja o. Waclaw Nowakowski od najmłodszych lat żył pobożnością maryjną. Na osobliwe zajęcie się problematyką maryjną przez o. Waclawa oraz na jego rozwój pobożności maryjnej zapewne wielki wpływ miały przeżycia z najmłodszych lat¹⁰ i wspomniany wcześniej o. Prokop Leszczyński, pod wpływem którego wstąpił do zakonu. Dodać należy, że o. Prokop był autorem wielu czytanek maryjnych i propagatorem kultu nabożeństwa majowego. Nie bez znaczenia na omawianą postawę o. Nowakowskiego wpłynął jego kontakt z bibliotekarzem Konstantym Świdzińskim odznaczającym się głęboką pobożnością i czcią Matki Bożej. O. Waclaw czcił Maryję jako swoją szczególną orędowniczkę. W swych zbiorach, mimo burzliwych dziejów życia, przechował niewielki obrazek olejny malowany na desce przedstawiający Maryję z Dzieciątkiem. Otrzymał go z okazji I Komunii św. Tak samo nigdy nie rozstawał się z wizerunkiem Matki Bożej Ostrobramskiej. Maryję uważał za „*Matkę i Opiekunkę całej ludzkości*”.

Nabożeństwo maryjne propagował wśród zesłańców na Syberii. W rok po ucieczce z Syberii opublikował *Czytania majowe dla ludu, czyli zbiór krótkich rozmy-*

⁹ Por. *Karty bibliograficzne obrazów i reprodukcji*, AP sygn. 126, knlb. 243; toż, AP sygn. 127, knlb. 121; toż, AP sygn. 128, knlb. 85; toż, AP sygn. 129, k. 18.

¹⁰ Por. Aneks 1.

O. Waclaw Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

ślań i przykładów na każdy dzień miesiąca maja, z dodatkiem litanii, modlitw i pieśni¹¹. Po siedmiu latach czytanki wznowiono pod tytułem *Wianeczek z kwiatków majowych uwity na cześć i chwałę Przejaśw[iejszej] Matce Bożej Królowej Korony Polskiej*¹². W latach następnych opublikował kilka broszur i artykułów odnoszących się do kultu Matki Bożej na ziemiach polskich, m. in. *Najświętsza Maria Panna. Królowa niebieska. Królowa Korony Polskiej*¹³, *Częstochowa w obrazach historycznych*¹⁴ oraz zamieszczony w *Encyklopedii staropolskiej*, redagowanej przez Zygmunta Glogera, artykuł *Obrazy cudowne Najśw. Matki Bożej*¹⁵.

Jako mieszkaniec krakowskiego klasztoru kapucynów bronił przed usunięciem z wylotu ul. Kapucyńskiej (przy ul. Podwale) figury Matki Bożej Łaskawej, która została wzniesiona w początkach fundacji klasztoru staraniem kapucynów. Figura ta, usunięta przez hitlerowskich okupantów w okresie II wojny światowej, znajduje się obecnie na Plantach przy wylocie ul. Jagiellońskiej.

Tematyka maryjna dominowała w kazaniach i konferencjach, które głosił jako kapłan. Pozostawił po sobie pamięć nie tylko historyka i ikonologa maryjnego, ale także propagatora kultu maryjnego. Niewątpliwie, znaczący wpływ na pobożność i mariologię o. Waclawa w okresie jego pracy kapłańskiej miały siostry karmelitanek z Wesołej.

Międzynarodowy rozgłos przyniosła o. Waclawowi praca naukowa odnosząca się do ikonografii maryjnej. Jego opracowania w polskiej literaturze religijnej zyskały sobie trwałą pozycję. Oto jak scharakteryzował o. Nowakowskiego jego biograf o. Kornel Gadacz:

O. Waclaw zdobył dokładne przygotowanie bibliograficzne na U[niwersytecie] K[ijowskim]. Każde dziełko oparł na dokładnych poszukiwaniach. Wykorzystał wszystkie możliwe źródła. Zainteresował się także tymi cudownymi wizerunkami, które losem zawieruch wojennych albo przepadły, albo znalazły się poza naszymi granicami. Dzięki jego zmuudnej pracy, potomność dowie się, jak daleko sięgały wpływy Kościoła i jego misjonarska działalność. O. Waclaw poświęcił ikonografii całe życie. Niewiele lat pozostało do twórczej pracy, bo tylko 22. Z tych 10 poświęcił olbrzymiemu na ówczesne możliwości i czasy dziełu, które miało objąć wszystkie cudowne obrazy N.M.P. w Polsce. Cel w zupełności osiągnął¹⁶.

W 1902 roku ukazała się, wydana w 5 zeszytach, wspomniana już wcześniej praca *O cudownych obrazach*. Całość liczy 846 stron i zawiera wiadomości o 1113

¹¹ Lwów 1876, s. VIII+154.

¹² Kraków 1883, s. VIII+154.

¹³ „Polski Lud” 1(1891), nr 2, s. 1, nr 3, ss. 1–2.

¹⁴ Kraków 1898, ss. 158.

¹⁵ T. 3, Warszawa 1900–1903, ss. 271–273.

¹⁶ K. Gadacz, *O. Waclaw Nowakowski*, Kraków 1950, mszps, ss. 129–130.

cudownych wizerunkach maryjnych na ziemiach I Rzeczypospolitej. Autor podał wiadomości nie tylko o samych wizerunkach i dziejach kultu, ale także o świątyniach, w których się znajdowały. Każdy wizerunek posiada dokładny opis, wyczerpującą bibliografię oraz fachowo sporządzony opis reprodukcji¹⁷ opierający się na własnych zbiorach o. Wacława, wizerunkach otrzymanych od ks. Ignacego Polkowskiego oraz na materiale przechowywanym w Muzeum Czartoryskich, Muzeum Narodowym, w Akademii Umiejętności i w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. O. Nowakowski korzystał ponadto z kolekcji Pawlikowskich we Lwowie, Muzeum Ossolińskich i ze zbiorów Józefa Ignacego Kraszewskiego.

Wartość pracy podnoszą liczne wykazy i dodatki. Omawiając dzieje obrazu Matki Bożej Częstochowskiej znajdującego się na Jasnej Górze podał wykaz kopii tegoż wizerunku w sanktuariach polskich i zagranicznych¹⁸. W części końcowej znajduje się wykaz koronowanych, w latach 1717–1892, wizerunków Matki Bożej znajdujących się na ziemiach polskich¹⁹, następnie bibliografia dotycząca kultu maryjnego na ziemiach polskich²⁰, wykazy malarzy, rytowników i sztycharzy, którzy wykonali wizerunki znajdujące się w zbiorach o. Nowakowskiego²¹ oraz wykaz twórców cudownych wizerunków²². Dalsze zestawienia podają wykaz chronologicznych najdawniejszych obrazów maryjnych²³, miejscowości na ziemiach polskich, w których znajdują się wizerunki z obcych krajów²⁴, sanktuaria loretańskie w Rzeczypospolitej wraz z wybranymi wiadomościami o Domku Świętej Rodziny z Loreto²⁵. Pozostałe aneksy obejmują wykazy materiałów, na których zostały wykonane cudowne wizerunki²⁶, wzmiankę o pieśniach maryjnych²⁷ oraz wiadomości o polskiej numizmatyce dotyczącej tematyki mariologicznej²⁸.

Uzupełnieniem omawianego dzieła o. Wacława jest kilkanaście artykułów i broszur dokładnie omawiających najbardziej popularne sanktuaria maryjne na ziemiach

¹⁷ Należy zaznaczyć, że autor dokonał bardzo wyczerpującego opisu reprodukcji cudownych wizerunków nie ograniczając się jedynie do wiadomości ikonograficznych, ale uwzględnił wymiary, technikę wykonania, warsztat i wykonawcę – rozwiązując często jego inicjały lub znaki identyfikacyjne.

¹⁸ O *cudownych obrazach*, ss. 140–142.

¹⁹ Tamże, s. 797.

²⁰ Tamże, ss. 816–824.

²¹ Tamże, ss. 824–831.

²² Tamże, ss. 832–833.

²³ Tamże, ss. 834–836.

²⁴ Tamże, ss. 836–838.

²⁵ Tamże, ss. 838–840.

²⁶ Tamże, ss. 841–843.

²⁷ Tamże, ss. 844.

²⁸ Tamże, ss. 845–846.

O. Wacław Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

polskich²⁹. W swych opracowaniach ikonograficznych starał się ukazywać nadzwyczajność i autentyczność kultu maryjnego i jego historyczną ciągłość, dzieje wizerunku wraz z jego dokładnym opisem, cuda i nadzwyczajne łaski otrzymywane przez jego pośrednictwo.

W 1902 roku na Międzynarodowym Kongresie Maryjnym we Fryburgu Szwajcarskim, podczas wystawy dzieł o tematyce maryjnej, dzieło o. Wacława otrzymało złoty medal. Było to największe wyróżnienie i najcenniejsze wynagrodzenie, jakie mógł otrzymać autor.

Istotnym będzie wzmianka o dedykacji umieszczonej przez autora na początku publikacji. Swe wiekopomne dzieło o. Wacław Nowakowski, który podpisał się jako „X. Wacław z Sulgostowa kapucyn (były bibliotekarz Świdzińskiego)” poświęcił *Konstantemu Świdzińskiemu jako wyraz wdzięczności niezgasłej za doznane dobrodziejstwa liczne i w uznaniu jego za życia najgorętszej pobożności do Matki Bożej...* Wzruszającym jest ostatnie zdanie napisane przez autora, a które dobrze oddaje jego maryjny rys pobożności: „*raczy łaskawie Czytelnik zmówić 'Zdrowaś Maryjo' za duszę tego, co ułożył tę książkę*”³⁰.

b) kolekcjoner wizerunków maryjnych

O. Nowakowski zgromadził, dzięki znacznemu wysiłkowi, pokaźny – bo liczący kilka tysięcy sztuk reprodukcji – zbiór cudownych obrazów maryjnych, który miał stanowić albumową ilustrację do publikacji *O cudownych obrazach...* Niestety, autor zmarł w kilka miesięcy po ukazaniu się dzieła. Zabrakło czasu i sił, aby przygotować do druku album. Nadal aktualnym jest myśl o. Gadacza z 1950 roku: *Ale niestety śmierć stanęła na przeszkodzie. Album czeka do dzisiejszego dnia na opracowanie i nakładę. Czeki i z latami niszczeje*³¹. Po 49 latach opinia ta, co prawda tylko częściowo, ale nadal jest aktualna. Część z tychże wizerunków pozyskał o. Wacław z kolekcji ks. Ignacego Polkowskiego. Inne zgromadził ponad 20 lat. Obecnie wszystkie zgromadzone przez o. Nowakowskiego wizerunki są fachowo zabezpieczone i znajdują się w Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie. Przeznaczone do druku wizerunki stanowią dwa odrębne zbiory i liczą w sumie 1404 reprodukcje wizerunków³².

²⁹ Zob. J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, ss. 155–121 (bibliografia podmiotowa), poz. 5, 13, 39, 43, 61, 67, 73, 75, 76, 79, 88, 94.

³⁰ *O cudownych obrazach*, s. nlb. 3, s. 846.

³¹ K. Gadacz, *O. Wacław Nowakowski*, s. 130.

³² *Album cudownych obrazów Matki Bożej w Polsce. Zebrany przez o. Wacława Nowakowskiego. 1860–1902. Teka I – reprodukcje od lit. A–K*, AP sygn. 117, reprodukcji 746 (wg K. Gadacz, *Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów*, w: „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 2(1961), s. 81 – reprodukcji 770); toż. *Teka II – reprodukcje od lit. L–Ż*, AP sygn. 118, reprodukcji 658 (wg *Inwentarz Archiwum...*, s. 81 – reprodukcji 622). Wykaz miejscowości, z których wizerunki znajdują się we wspomnianym zbiorze – zob. Aneks nr 2.

Ponadto w prowincjalnym archiwum znajduje się kolekcja obrazów Matki Bożej z krajów europejskich zebrana przez o. Nowakowskiego i ks. Polkowskiego – 2623 obrazów³³, kolekcja obrazów Matki Bożej z krajów europejskich zebrana przez o. Nowakowskiego³⁴, kolekcja reprodukcji obrazów Matki Bożej pędzla sławnych mistrzów – 98 reprodukcji³⁵ oraz zbiór innych wizerunków – łącznie 549 obrazów, reprodukcji i fotografii³⁶. W całości zbiór ikonograficzny o. Wacława liczy 4703 wizerunki.

W omawianym zbiorze znajdują się różnorodne cudowne wizerunki Matki Bożej, różniące się formatem, sposobem wykonania i materiałem. Znajdujemy tam różnorodne techniki graficzne użytkowe i artystyczne: miedzioryty, staloryty i drzeworyty, akwatintę, akwafortę, mezzotintę, litografie i oleodruki, chromolitografię, zwykle techniki drukarskie, fotografie oraz rysunki ręczne wykonane kredkami, akwarelami, tuszem, farbami olejnymi i ołówkiem. Szczególną uwagę zwracają na siebie XIX-wieczne obrazki koronkowe.

Zakończenie

Opracowując historię kultu maryjnego czy też gromadząc reprodukcje wizerunków maryjnych o. Wacław nie kierował się tylko przesłankami i potrzebami historycznymi czy też kolekcjonerskimi. Kierował się potrzebą serca, ukazaniem zdrowego kultu maryjnego na ziemiach polskich. Tym samym podkreślił – opisując liczne cuda i łaski – potrzebę uciekania się do Boga przez wstawienictwo Matki Bożej. Uważał, jak przekazała tradycja zakonna, że uczciwa i rzetelna praca zakonnika jest naśladowaniem najdoskonalszym Matki Bożej. Taką właśnie pracą sam o. Wacław wykonał. O. Wacław Nowakowski, obok dominikanina Sadoka Barącza³⁷ i jezuitę Alojzego Fridricha³⁸ należy do najwybitniejszych badaczy kultu maryjnego wśród Polaków. Wspomniane wcześniej jego dzieło *O cudownych wizerunkach* zaliczane jest do podstawowych opracowań, do których sięgają mimo upływu lat,

³³ *Kolekcja obrazów Maki Bożej z krajów europejskich. Zebrana przez ks. I. Polkowskiego i o. Wacława Nowakowskiego i ułożona w kopertach według specjalnego klucza. 1850–1902*, AP sygn. 119, reprodukcji 2623.

³⁴ *Kolekcja obrazów Matki Bożej z krajów europejskich. Zebrana przez o. Wacława. 1880–1902*, AP sygn. 120, reprodukcji 41.

³⁵ *Kolekcja reprodukcji obrazów Matki Bożej pędzla sławnych mistrzów*, AP sygn. 121, reprodukcji 98.

³⁶ *Kolekcja ikon rosyjskich i ruskich. Zebrana przez o. Wacława. 1880–1902*, AP sygn. 122, reprodukcji 17; *Kolekcja ikon rosyjskich. Zebrana przez o. Wacława. 1880–1902*, AP sygn. 123, reprodukcji 17; *Kolekcja obrazów Chrystusa i świętych Pańskich. Zebrana przez o. Wacława. 1880–1902*, AP sygn. 124, reprodukcji 196; *Kolekcja obrazów o różnej treści. Zebrana przez o. Wacława. 1880–1902*, AP sygn. 125, reprodukcji 145.

³⁷ *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891.

³⁸ *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. 1–3, Kraków 1904–1908.

O. Wacław Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

historycy, mariolodzy, historycy sztuki, konserwatorzy zabytków oraz kustosze sanktuariów.

Mimo upływu 96 lat od chwili świątobliwej śmierci o. Wacława jego życie i działalność są nadal znane. Niech tenże referat, choć w małym stopniu, przyczyni się do rozślawienia jego imienia i wiekopomnego dzieła, które dokonał.

Bibliografia przedmiotowa:

- A. [Madejewski], *Żywot o. Wacława*, „Czas” nr 6, s. 3, nr 8, s. 2.
F. [Janocha], *Krótki życiorys o. Wacława Nowakowskiego*, Kraków 1903.
K. Gadacz, *O. Wacław Nowakowski*, Kraków 1950, mszps.
K. Gadacz, *Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów*, w: „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 2(1961), z. 1–2, ss. 79–89.
J. L. Gadacz, *Słownik polskich kapucynów*, t. 2, Wrocław 1986, ss. 112–125 (na ss. 122–125 bibliografia przedmiotowa).
J. Biskup, *O. Wacław Nowakowski*, w: *Trzysta lat Kapucynów w Krakowie. 1695–1995. Księga pamiątkowa* (pod red. J. Mareckiego), Kraków 1997, ss. 159–174.

Aneks 1*

[Nowakowski] Wacław x., kapucyn, *Wianeczek z kwiatków majowych uwity na cześć i chwałę Przejaśw[iętszej] Matce Bożej Królowej Korony Polskiej*, Kraków 1883, ss. 79–83.

DZIEŃ 20 – Matka Boża stoi pod krzyżem.

Oto syn twój..., oto matka twoja.

(S. Jan XIX, 26, 27)

I. Zbliżyła się na koniec ostatnia chwila. Pan Jezus wszedł na Kalwaryę. Mordercy zdjęli krzyż z ramion Jego – obnażyli – i obaliwszy, przybili ręce i nogi do krzyża – i wzniesli do góry. I oto! Pan Jezus zawisł na krzyżu.

Bóg – na ziemi – ukrzyżowany – przez ludzi.

Boże! Boże! – litości! litości! – Morderstwo straszne dokonane zostało. Ziemia zadrżała, słońce się zaćmiło, ludzie popadali na kolana i bili się w piersi, strachem przejęci.

Matka Boża stanęła przy krzyżu i głowę przytuliła do krzyża. Krew z ran Jezusa płynęła. Ta krew, która z pod serca Maryi wyszła, teraz oblewała jej serce. I to jej serce krajało się, rozdzierało, konało; i tylko cudem wszechmocny Boga, na własną prośbę Maryi utrzymane zostało przy życiu. Matka Boża chciała żyć i cierpieć; chciała do ostatniej wytrwać chwili, i o to jedno tylko dla siebie prosiła. I tyle tylko

* Zachowano oryginalną pisownię.

Jej życiu zostawało, że zaledwie żyła, nie mogąc już i głosu wydać. Jezu mój, mój Jezu – o! mój Jezu! takie było tylko Jej duszy wołanie, taka była tylko Jej macierzyńskiego serca bolesna i jedyna mowa.

Któż to przybił Pana Jezusa do krzyża? Kto krwią zalał serce Matki Bożej? To grzechy nasze, to nasza miłość własna, która nie Jezusa, lecz siebie samą ma za Boga, która tylko żyje dla samej siebie i myśli tylko o sobie. To nasza miłość własna, która nie zna litości nad bratem, która nikomu nic nie przebacza. To nasze zbrodnie, to nasze świętokradztwa, zgorszenia. To nasze nałogi pijaństwa, zbytki, kradzieże, oszustwa, chciwość cudzego, zazdrość, zemsta, nienawiść. To nasze szyderstwa, obmowy, obelgi, oszustwa, plotki. To nasza czarna względem Boga niewdzięczność, to nasza nieczulość na własne nasze zbawienie, słowem, to nasze grzechy bez liczby i miary.

Spojrzymy na konającego Pana Jezusa na krzyżu, wydającego ostatnie tchnienie. Spojrzmy na Matkę Bożą, na Jej serce najboleśniej, krwią zalane – i uderzmy się w piersi – i zapłaczmy, a zapłaczmy nad sobą. Nie płaczcie nademną, mówią Pan Jezus, lecz płaczcie nad sobą i nad dziećmi swemi.

II. Nie rozpaczajmy jednak, bo rozpacz jest największy grzech ze wszystkich. Ufajmy w nieograniczone miłosierdzie Boga, którego dowód mamy przed sobą. Pan Jezus nam wszystko przebaczył, i właśnie karę, na którą zasłużyliśmy, przyjął na siebie. Co większa, Pan Jezus nas nawet niewinnia, wymawia, tłumaczy. *Przebacz im Ojczy, bo oni nie wiedzą co czynią.* A i tego nie dosyć – dla wzbudzenia w nas większej ufności, większej nadziei, daje nam własną Matkę za Matkę i w Jej ręce powierza wszystkie skarby miłosierdzia; i nas Jej poleca, i w opiekę macierzyńskiej czułości oddaje. *Oto syn twój – oto Matka twoja.* I konające z boleści serce Matki Bożej zaczyna żyć nowem życiem. Dusza Jej przez wszystkie wieki widzi niezliczoną liczbę swych dzieci, którzy w Jej boleściach zrodzone, przez Jej pośrednictwo otrzymają zbawienie. I ze krwi tej, która jej serce oblewa, i z tego ciała, co wyszło z pod jej serca, rozleją się niezliczone skarby cnót, poświęcenia, szczerzej skruchy, niewinności, świętości; i całe nowe pokolenia i cała ludzkość nowa odrodzona powstanie.

Zastanówmy się teraz i rozważmy: jaki jest jedyny środek zbawienia? oto – jeśli chcemy żyć w Bogu i zostać dziećmi Maryi, musimy jak Chrystus, umrzeć dla siebie tj. *ukrzyżować miłość naszą własną.* Gdy zaś Chrystus Pan na krzyżu przekonywa nas, że imaczej być nie może, mamyż narzekać, że w przeciwnościach, które spotykamy, w uciskach, w prześladowaniach, które doświadczamy, Opatrzność św. podaje nam najskuteczniejsze środki do wyzucia się z tej miłości własnej, która niczem innym nie jest, tylko ubóstwieniem samych siebie? Nie narzekajmy tedy na nic i na nikogo, owszem we wszystkich chciejmy, przez serce Maryi, widzieć rękę opatrzności, która podaje nam najskuteczniejsze i najwłaściwsze dla każdego środki do zbawienia nas samych, i przez nas braci naszych. Kiedy zaś znajdziemy się w trudnym położeniu, że sobie rady dać nie zdołamy, nie zapominajmy, że mamy

O. Wacław Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

Matkę najczulej nas kochającą, i udawajmy się do Niej z najzupełniejszą ufnością, że nas opieką swą poratuje i przemożną swą przyczyną wybawi z najgłębszej toni.

III. Lat temu trzydzieści kilka, w jednej pobożnej, polskiej rodzinie, koło Kijowa zachorowała matka. Sprowadzony doktor oświadczył, że nie ma żadnej nadziei, i że za chwilę musi życie zakończyć. Zwołano dzieci po ostatnie błogosławieństwo. Rozdzierające było to pożegnanie. Dzieci uklękły i przed wyciągniętymi matki rękami, płacząc, uchyliły głowy. Później zaczęły tulić się do matki, chcąc razem z nią skonać. Wtem jeden syn, najbardziej ulubiony, i którego matka przytuliła była do piersi, wyrwał się z jej objęcia i pobiegł na drugi koniec domu przed obraz Matki Bożej, przed którym zwykle odmawiał pacierze. Tam na głos płacząc, żałośnie się modlił. „O Matko Boża, ratuj moją matkę. O matko niebieska, zmiłuj się nade mną”. Po chwili zawołano go do matki. Pobiegł i zastał wszystkich uszczęśliwionych. Przytomny doktor oświadczył, że stał się cud, i że matka żyć będzie. Jakoż wyzdrowiała, syna ze szczególniejszą czułością wychowała i zamieszkała przy nim aż do śmierci swojej, po której tenże wstąpił do zakonu.

Matko najboleśniejsza, módl się za nami,
Którzy do Ciebie w pokorze się uciekamy.

Aneks 2

Album cudownych obrazów Matki Bożej w Polsce (w granicach przed pierwszym rozbiorem). Wykaz miejscowości.

Tom 1 – Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie, sygn. 117.

- Babice (karta 13/7; reprodukcji: 1)
- Berdyczów (k. 1–7; repr. 47)
- Będków (k. 8; repr. 5)
- Białynicze (k. 9–11; repr. 11)
- Białystok (k. 12/2–12/3; repr. 2)
- Błenna (k. 21; repr. 1)
- Błotnica (k. 12/1; repr. 1)
- Bocheńskie (k. 13/1; repr. 1)
- Bochnia (k. 12/4, 12/6; repr. 2)
- Bogucice (k. 12/5; repr. 1)
- Bołszowiec [Bołszowce] (k. 15–17; repr. 9)
- Borek (k. 18–19; repr. 10)
- Borek Stary (k. 20; repr. 9)
- Boruny (k. 14/4–14/8; repr. 5)
- Borynicze (k. 13/5; repr. 1)

- Brzeżany (k. 13/2–12/4; repr. 3)
Bruśnik (k. 14/1–14/3; repr. 3)
Budziszyn (k. 21/4; repr. 1)
Buk (k. 21/1–21/3; repr. 3)
Buszcz (k. 21/5–21/6; repr. 1)
Byszew (k. 13/6; repr. 1)
Charłupia Mała (k. 25/4–25/6; repr. 3)
Chełm (k. 22–24/1–24/4; repr. 14)
Chłopice (k. 24/5–24/7; repr. 3)
Chodel (k. 25/1; repr. 1)
Czczelniki Kamień (k. 25/2; repr. 1)
Czerwińsk (k. 25/3; repr. 1)
Częstochowa – klasztor paulinów na Jasnej Górze
– MB Częstochowska (k. 26–36/1, 36/3–42, 43/2–49; repr. 158)
– ołtarz główny bazyliki (k. 43/1; repr. 1)
– widok Jasnej Góry (k. 36/2; repr. 1)
Dąbrówka Kościelna (k. 50/3; repr. 1)
Dembe (k. 50/1–50/2; repr. 2)
Dobromil (k. 50/4–50/6; repr. 3)
Dzików (k. 51–52; repr. 14)
Gaj (k. 57/1; repr. 1)
Gdańsk (k. 57/7; repr. 1)
Gdów (k. 53, 54/2; repr. 2)
Gidle (k. 55–56; repr. 18)
Gietrzwałd (k. 58; repr. 10)
Gietwańsk (k. 57/3; repr. 1)
Gostyń (k. 54/4–54/6; repr. 3)
Górka (k. 54/1, 54/3; repr. 2)
Górka Duchowna (k. 59–60; repr. 10)
Grębanin (k. 57/8; repr. 1)
Grodno (k. 57/2; repr. 1)
Grodzisk (k. 57/4; repr. 1)
Gródek (k. 57/5–57/6; repr. 2)
Gudohaje (k. 61; repr. 4)
Gułowska Wola (k. 62; repr. 1)
Hałcnów (k. 64/1–64/2; repr. 2)
Hodowica [obecnie Wrocław kościół kapucynów] (k. 63/1–63/7, 64/3; repr. 8)
Humań (k. 64/4–64/6; repr. 3)
Inwałd (k. 65/1–65/2, 65/4, 66/1; repr. 4)
Izbica (k. 65/3; repr. 1)
Jarosław–domikianie (k. 67–68; repr. 15)

O. Waclaw Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

Jurowice (k. 69; repr. 5)

Kalisz – kolegiata

– Święta Rodzina (k. 70; repr. 7)

– MB z Dzieciątkiem (k. 70; repr. 2)

Kalwaria Paclawska (k. 71–73; repr. 29)

Kalwaria Zebrzydowska – klasztor franciszkanów konwentualnych

– Grób NMP (k. 74/1; repr. 1)

– główny ołtarz (k. 74/3; 75/3–75/5; 75/7; 76/1; 76/3–76/4; 76/6–76/11; 77/3; 78/7–78/8; repr. 17)

– MB Zebrzydowska (k. 74/2; 75/1–75/2; 75/6; 75/8–75/10; 76/2; 76/5; 77/1–77/2; 77/5–77/11; 78/1–78/6; 78/9; repr. 25)

Kamieniec Podolski (k. 79; repr. 9)

Karniewice (k. 80/2; repr. 1)

Kawnice (k. 80/1; repr. 1)

Kazimierza [wł. Kazimierka Wołyńska] (k. 81/1–81–3; repr. 3)

Kochawina (k. 82; repr. 9)

Kodeń (k. 83–85; repr. 17)

Kolniczki (k. 81/4; repr. 1)

Kołoże (k. 121/7–121/8; repr. 2)

Kowno–bernardynki (k. 80/3; repr. 1)

Kozakis (k. 121/3; repr. 1)

Kraków:

– Brama Floriańska – MB z Dzieciątkiem (k. 90/5–90/10; repr. 6)

– dom psalterzystów na Wawelu – MB z Dzieciątkiem (k. 101/1; repr. 1)

– dom Wysockich (ul. Grodzka) – MB z Dzieciątkiem (k. 109/7; repr. 1)

– kaplica św. Jana Kantego w Bibl. Jagiellońskiej – MB Miłosierdzia (k. 89/4; repr. 1)

– kaplica Domu Schronienia Ubogich – MB z Dzieciątkiem (k. 99/7–99/8; repr. 2)

– katedra wawelska:

• MB Śnieżna (k. 102/2–102/4; repr. 3)

• MB z Dzieciątkiem (k. 102; repr. 2)

– kościół augustianów:

• MB w wielkim ołtarzu (118/4; repr. 1)

• MB Pocieszenia (k. 114–117/1, 118/1, 118/3, 118/5–118/6; repr. 16)

• MB w obrazie Jezusa Miłosiernego (k. 117/2–117/5; repr. 4)

• niezidentyfikowany święty (k. 118/2; repr. 1)

– kościół bernardynów – Niepokalane Poczęcie (k. 111, 119–120; repr. 9)

– kościół Bożego Ciała:

• MB (k. 91/1, 91/3, 91/9–91/11; repr. 5)

• MB Łaskawa (k. 91/2, 91/4–91/8; repr. 6)

JÓZEF MARECKI OFMCAP

- kościół dominikanek – MB z Dzieciątkiem (k. 109/1–109/6; repr. 6)
 - kościół dominikanów (św. Trójcy) – MB Różańcowa (k. 103–107; repr. 21)
 - kościół jezuitów (św. Barbary):
 - MB Loretańska (k. 99/1–99/3; repr. 3)
 - MB Bolesna (k. 99/4–99/6; repr. 3)
 - kościół kamedułów – MB (k. 89/5–89/7; repr. 3)
 - kościół kapucynów:
 - MB Loretańska (k. 110/4–110/7, 110/9; repr. 5)
 - figura MB Łaskawej – ul. Kapucyńska [ob. Jagiellońska] (k. 110/8; repr. 1)
 - kościół karmelitów trzewickowych – MB Piaskowa (k. 93–95, 97–98, 113; repr. 41)
 - kościół mariacki:
 - MB Łaskawa (k. 86–87/6; repr. 7)
 - ołtarz Wita Stwosza (k. 87/7; repr. 1)
 - kościół franciszkanów – MB Bolesna (k. 88, 112; repr. 9)
 - kościół marków – MB z Dzieciątkiem (k. 89/1–89/3; repr. 3)
 - kościół reformatów:
 - MB w obrazie Pana Jezusa Bolejącego (k. 92, 100; repr. 12)
 - MB z Dzieciątkiem (k. 96/1–96/4, 96/6; repr. 5)
 - MB (k. 96/5; repr. 1)
 - kościół prezentek (św. Jana Chrz. i Jana Ew.) – MB z Dzieciątkiem (k. 90/1–90/4, 108; repr. 10)
 - kościół św. Piotra i św. Pawła – MB z Dzieciątkiem (k. 110/1–110/3; repr. 3)
- Krasnobrody (k. 121/1–121/2, 121/6; repr. 3)
- Krupieck (k. 121/4; repr. 1)
- Krzynów (k. 81/5–81/6; repr. 3)
- Kupiatycze (k. 121/5; repr. 1)
- Kutkorz (k. 80/4–80/6; repr. 3)

Tom 2 – Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie, sygn. 118.

- Latyczów (k. 1–3; repr. 11)
- Leśna (k. 4; repr. 6)
- Lewiczyn (k. 5; repr. 4)
- Leżajsk (k. 6–9, 55/1; repr. 29)
- Licheń (k. 10; repr. 4)
- Lipka Święta (k. 11; repr. 3)
- Lubarz (k. 12/5; repr. 1)
- Lubasz (k. 12/1–12/3; repr. 3)
- Lublin:
 - kościół Św. Ducha – MB Płacząca (k. 13/1, 13/4, 14/1–14/3, 14/6, 15; repr. 8)

O. Wacław Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

– kościół karmelitów – MB Szkaplerzna (k. 13/3, 14/4–14/5, 14/7; repr. 4)

– kościół dominikanów – MB Trybunalska (k. 13/2, 14/8; repr. 2)

Ludźmierz (k. 12/4; repr. 1)

Lwów:

– katedra obrządku greckiego – MB Terebowelska (k. 21; repr. 5)

– katedra obrządku łacińskiego – MB Łaskawa (k. 16–17; repr. 10)

– katedra obrz. ormiańskiego – MB z Dzieciątkiem (k. 18/2; repr. 1)

– kościół bernardynek – MB Bolesna (k. 18/3, 18/5–18/6; repr. 3)

– kościół dominikanów:

• MB „Jackowa” – figura (k. 19/1, 19/4, 19/6, 19/8, 20/4–20/5, 22/1, 22/3; repr. 8)

• MB z Dzieciątkiem (k. 19/2–19/3, 19/5, 19/7, 20/1–20/3, 20/6, 22/1/2, 22/4/22/5; repr. 11)

– kościół jezuitów – MB z Dzieciątkiem (k. 18/4; repr. 1)

– kościół karmelitów – MB Niep. Poczęta (k. 18/1; repr. 1)

Łańcut (k. 23/2–23/2; repr. 2)

Łask (k. 23/1; repr. 1)

Łazówek (k. 23, repr. 1)

Łąki (k. 24–25; repr. 11)

Łopatyń (k. 26; repr. 7)

Łuck (k. 27; repr. 4)

Łukiszki (k. 28/1–28/2; repr. 2)

Łysiec, k. 28/3–28/6; repr. 4)

Maków (k. 29/6; repr. 1)

Mądre (k. 31/1; repr. 1)

Miedniewice (k. 30/1–30/3; repr. 3)

Minoga (k. 29/1–29/2; repr. 2)

Mińsk (k. 29/8; repr. 1)

Młodzawka (k. 29/4; repr. 1)

Modlnice (k. 32; repr. 3)

Murafa (k. 29/7; repr. 1)

Murowianka (k. 29/3; repr. 1)

Myślenice (k. 29/5, 30/4–30/6; repr. 4)

Nowogródek (k. 31/6–31/8; repr. 3)

Nowy Sącz (k. 31/2–31/5; repr. 4)

Obory (k. 33/1–33/3; repr. 3)

Odporyszów (k. 34; repr. 6)

Okulice (k. 33/4–33/6; repr. 3)

Olkinice (k. 35/1; repr. 1)

Opole (k. 35/2–35/3; repr. 2)

Oporów (k. 36/3; repr. 1)

- Osieczna (k. 35/4–35/5; repr. 2)
Ostrowąs (k. 36/1–36/2; repr. 2)
Paclaw (k. 42/9; repr. 9)
Piaseczno (k. 37; repr. 3)
Piekary (k. 38–40; repr. 16)
Piękoszew (k. 41/1–41/2; repr. 2)
Pilzno (k. 36/4; repr. 1)
Pińczów (k. 42/1–42/5; repr. 5)
Piotrków (k. 41/5–41/6; repr. 2)
Płoki (k. 43; repr. 9)
Poczajów (k. 44–46; repr. 17)
Podhorce (k. 42/10; repr. 1)
Podkamień (k. 47–48; repr. 15)
Poznań (k. 49; repr. 2)
Przemysł:
– katedra obrz. łacińskiego – MB z Dzieciątkiem (k. 50/1–50/3; repr. 3)
– kościół franciszkanów – MB z Dzieciątkiem (50/4–50/5; repr. 2)
Przeworsk (k. 36/5; repr. 1)
Przyrów (k. 41/3–41/4; repr. 2)
Pszów (k. 42/6–42/8; repr. 3)
Rokietnica (k. 52; repr. 6)
Rokitno Wielkopolskie (k. 51; repr. 6)
Różany Stok (k. 53/1–53/4; repr. 4)
Rudawa (k. 53/7; repr. 1)
Rudki (k. 53/5–53/6, 53/8–53/9; repr. 4)
Rychwałd (k. 54/1–54/3, repr. 3)
Rymanów (k. 55/6; repr. 1)
Rzeszów (k. 54/4–54/9, 55/2–55/5; repr. 10)
Sambor (k. 55/7; repr. 1)
Sąsiadowice (k. 55/8; repr. 1)
Sejny (k. 56/1–56/4; repr. 4)
Skepe (k. 57, 58/1–58/5; repr. 11)
Skrzebowa (k. 56/5–56/7; repr. 3)
Smardzowice (k. 64/7–64/8; repr. 2)
Sokal (k. 59/1–59/6; repr. 6)
Sokołów (k. 60/1–60/2; repr. 2)
Staniątki (k. 58/7–58/9; repr. 3)
Stanisławów (k. 55/9, 58/6; repr. 2)
Stara Wieś k. Brzozowa (k. 61–62/5; repr. 10)
Stara Wieś k. Raciborza (k. 62; repr. 1)
Stary Sącz (k. 63, repr. 1)

O. Waclaw Nowakowski (1829–1903) jako badacz kultu maryjnego

- Stuzianna (k. 63; repr. 8)
Swarzewo (k. 59/7; repr. 1)
Sulisławice (k. 64/1–64/7; repr. 7)
Supraśl (k. 628; repr. 1)
Suraż (k. 62/6; repr. 1)
Szamotuły (k. 62/9–62/11; repr. 11)
Szydłów (k. 66; repr. 8)
Ślemień (k. 66/1; repr. 1)
Śmiła (k. 66/2–66/5; repr. 4)
Świecie (k. 60/3–60/4; repr. 2)
Tartaków (k. 68/5–68/8; repr. 4)
Tarnopol (k. 68/1–68/4; repr. 4)
Tarnowiec (k. 67/1–67/6; repr. 6)
Tarnów (k. 67/7–67/8; repr. 2)
Tomaszów (k. 74/5–74/8; repr. 4)
Troki Nowe (k. 69; repr. 6)
Truskolasy (k. 72/5; repr. 1)
Tuchów (k. 70–71; repr. 15)
Tuligłowy (k. 72/1–72/4; repr. 4)
Tursk (k. 73–74/1–74/4; repr. 8)
Tynny (k. 75–76; repr. 8)
Tywrów (k. 72/6–72/7; repr. 2)
Walówka (k. 83/2; repr. 1)
Warszawa:
– katedra – MB Literacka (k. 81/1; repr. 1)
– klasztor kanoniczek – MB Niepokalanie Poczęta (k. 81/7; repr. 7)
– kościół augustianów – MB Bolesna (k. 77/1–77/5; repr. 5)
– kościół bernardynów na Pradze – MB Loretańska (79/5; repr. 1)
– kościół kapucynów – MB (k. 78, 79/1–79/4; repr. 5)
– kościół karmelitów – MB z Dzieciątkiem (k. 80/1; repr. 1)
– kościół pijarów – MB Łaskawa (k. 77/6–77/8; repr. 3)
– kościół na Lesznie – MB z Dzieciątkiem (k. 80/1–80/4; repr. 4)
– kościół MB na Nowym Mieście – MB Nawiedzenia (k. 81/4; repr. 1)
– kościół sakramentek – MB (k. 81/2; repr. 2)
– kościół św. Aleksandra – MB z Dzieciątkiem (k. 81/6; repr. 1)
– kościół św. Anny – Niepokalane Serce MB (k. 81/9; repr. 1)
– kościół św. Jacka – MB Dobrej Rady (k. 81/5; repr. 1)
– kościół św. Marcina – MB Pocieszenia (k. 81/3; repr. 1)
– królikarnia – MB Niepokalanie Poczęta (k. 81/8; repr. 1)
Warta Śląska (k. 82/1–82/6; repr. 6)
Wąbrzeźno (k. 96/6, 96/8; repr. 2)

Wąbrzyce (k. 96/4, 96/7; repr. 2)

Wicin (k. 83/1; repr. 1)

Wieleń (k. 83/5–83/6; repr. 2)

Wietrzychowice (k. 83/3–83/4; repr. 2)

Wilno:

– kościół bazylianów – MB z Dzieciątkiem (k. 93/3–93/6; repr. 4)

– kościół bonifratrów (Św. Krzyża) – MB z Dzieciątkiem (k. 93/1–93/2; repr. 2)

– kościół jezuitów (św. Jana)

• MB z Dzieciątkiem – Loretańska (k. 95/7–95/8; repr. 2)

• MB Pocieszenia (k. 95/4, 95/6; repr. 2)

– kościół kanoników na Antokolu – MB Łaskawej (k. 95/2, 95/8; repr. 2)

– kościół karmelitów – MB Ostrobramska (k. 84–92/3, 92/5, 92/6–92/12; repr. 69)

– kościół bernardynek (św. Michała) – MB z Dzieciątkiem (k. 94, 95/1, 95/3; repr. 9)

– kościół Wszystkich Świętych – MB (k. 92/4, 92/6; repr. 2)

Winniki (k. 82/7–82/9; repr. 3)

Włoszczowa (k. 96/1–96/3; repr. 3)

Woźniki (k. 96/5; repr. 1)

Wysokolsk (k. 96/8; repr. 1)

Zagórz (k. 99/6; repr. 1)

Zamarte (k. 99/7; repr. 1)

Zarwanica (k. 97–98/1–98/2; repr. 3)

Zborów (k. 99/8; repr. 1)

Zembrzyce (k. 98/4–98/4; repr. 2)

Zielenice (k. 98/5–98/6; repr. 3)

Żegocin (k. 99/9; repr. 1)

Żeromin [Żuromin] (k. 99/1–99/5; repr. 5)

Żyrowice (k. 100–101; repr. 13)

Brak określenia miejscowości:

– obraz MB Loretańskiej: wyprawa wiedeńska (k. 80/5; repr. 1)

Obydwa tomy liczą w sumie 181 kart, na których znajduje się 1404 reprodukcji łaskami słynących wizerunków Matki Bożej ze 193 miejscowości.

Summary

Jozef Marecki OFM Cap

*Father Waclaw Nowakowski (1829–1903)
as a Researcher of the Marian Cult*

This article reminds unknown to the wide public person of Father Waclaw Nowakowski, Capuchin (1829–1903), who had a significant part in researching the Marian Cult in Polish territories in the second half of the 19th century. His curriculum vitae is presented with special emphasis on his contribution to the patriotic activities during the partition of Poland and his interment in Siberia. These experiences were reflected in his pastoral activities in which he gained recognition as a model of goodness, gentleness and mercy as well as confessor and homilist. Father Waclaw was not however a Marian theologian. Rather he was a Marian Iconologist, Bible scholar, historian and well-known collector of Marian paintings. Besides the pastoral activity, he managed a significant collection of books and archives related to Mary. The result of this is a listing presented in this paper of almost all the images of the Blessed Mary in Polish sanctuaries.